

Друга Всеукраїнська наукова конференція

**«Історія та археологія
України: сучасні
тренди досліджень»**

29 квітня 2026 року

М.Одеса

Міністерство освіти та науки України

**Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені К. Д.
Ушинського»**

**Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка**

**Відділ історії козацтва на півдні України Науково-дослідного
інституту козацтва при Інституті історії України НАН
України**

Одеський національний морський університет

Одеський історико-краєзнавчий музей

**ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ:
СУЧАСНІ ТРЕНДИ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Збірка наукових праць

Електронне наукове видання

Одеса – 2026

УДК 94(477)+903(477):(06)

Рекомендовано до друку кафедрою
історії України Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол № 11 від 20 травня 2026 р.

Рекомендовано до друку вченою радою
Державного закладу «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Протокол №14 від 28 травня 2026 р.

Редакційна колегія:

к.і. н., доцент Сєкерська О. П. (Одеса) – *відповідальний редактор*
Лаборант кафедри історії України Нікіфорова Н. А. (Одеса) –
відповідальний секретар
д. і. н., професор Бабенко Л. Л. (Полтава)
д. і. н. Бруяко І. В. (Одеса)
ас. Родіял Д. О. (Одеса)

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка
наукових праць / за ред. О. П. Сєкерської. Одеса, 2026. 274 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам сучасної
історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та
археології України. До неї увійшли публікації молодих вчених, аспірантів та
здобувачів освіти, оприлюднені на I Всеукраїнській науково-практичній
конференції «Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень», яка
відбулася **29 квітня 2026 року** у ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Видання розраховане на вчених-істориків, викладачів, студентів і усіх, хто
цікавиться історією та культурою України.

Рецензенти:

д. і. н., професор Михайлуца М. І.
д. і. н., професор Діанова Н. М.

Видано за редакцією авторів-здобувачів та наукових керівників

ЗМІСТ

ВПЛИВ ПРИРОДНО-ГЕОГРАФІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТТЯ <i>Атмажов Олег</i>	c.10
БЛИЗЬКОСХІДНІ ПРОБЛЕМИ ХХ – ХХІ СТ. В ПУБЛІЧНІЙ ІСТОРІЇ <i>Бессонов Ростислав</i>	c.16
ІНФРАСТРУКТУРА РАДЯНСЬКОГО ПОБУТУ: СТВОРЕННЯ ПАЛАЦІВ УРОЧИСТИХ ПОДІЙ ТА «ЧЕРВОНИХ КУТКІВ» <i>Білка Олена</i>	c.23
ПІВНІЧНЕ ПРИЧОРНОМОР'Я ЯК ЛІМІНАЛЬНИЙ ПРОСТІР АНТИЧНОГО СВІТУ <i>Буряк Євгенія, Сєкерська Олена</i>	c.30
ОДЕСЬКА ЄПАРХІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СИНОДАЛЬНОЇ ЦЕРКВИ ЯК ІНСТИТУЦІЙНИЙ ЧИННИК ЦЕРКОВНО- ДЕРЖАВНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД <i>Вітрюк Володимир</i>	c.37
В ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДУ УНР В ЕКЗИЛІ У 1920-1930 РР. <i>Войналович Олександра</i>	c.44
ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В ОДЕСІ <i>Возіян Микита, Савченко Віктор</i>	c.52
ВПЛИВ МУЗИКИ НА СУЧАСНУ МОЛОДЬ УКРАЇНИ <i>Гайдай Артем, Савченко Віктор</i>	c.60

Євгенія Буряк, здобувачка другого рівня вищої освіти ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

Олена Сєкерська, к. і. н., завідувач кафедри історії України ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», м. Одеса

ПІВНІЧНЕ ПРИЧОРНОМОР'Я ЯК ЛІМІНАЛЬНИЙ ПРОСТІР АНТИЧНОГО СВІТУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу Північного Причорномор'я як лімінального простору античного світу, у межах якого взаємодія грецьких колоністів і місцевих спільнот відображена в релігійних практиках та сакральних ландшафтах, реконструйованих за археологічними й епіграфічними даними.

Ключові слова: Північне Причорномор'я (ПП), лімінальність, античний поліс, культурна гібридизація, релігійні практики, сакральний ландшафт.

Стан вивчення проблеми. Сучасна історична наука вимагає переходу від опису Північного Причорномор'я як пасивної «периферії» до розуміння його як активної зони соціокультурного зламу. Центральна проблема дослідження полягає у відсутності цілісної теоретичної моделі, яка б пояснювала специфіку регіону через категорію лімінальності – стану «порогу». Для Північного Причорномор'я стан «порогу» не був лише епізодичним переходом, він перетворився на «постійну лімінальність». І використовуючи роботи В. Тернера [1] та Б. Томасена [2] можна спробувати пояснити специфіку Північного Причорномор'я з погляду лімінальності.

Згідно з класичним визначенням В. Тернера, лімінальні суб'єкти – це ті, що «не знаходяться ні тут, ні там; вони перебувають між і

посередині позицій, визначених законом, звичаєм та конвенцією» [1, с. 95].

Для Північного Причорномор'я стан «порогу» не був лише епізодичним переходом, він перетворився на «постійну лімінальність». Як зазначає Б. Томассен, такий стан виникає, коли фази переходу стають «замороженими, ніби кіноплівка зупинилася на певному кадрі» [2, р. 22]. Наприклад, Тіра перебувала у стані «замороженого переходу» між грецькою ойкуменою та варварським світом. Вона не стала суто «грецькою» (як Афіни) і не розчинилася у степу. Це «застигання» на межі дозволило місту існувати століттями як унікальний гібридний поліс.

Історіографія проблеми. Фундаментом дослідження є праця В. Тернера «The Ritual Process», де обґрунтовано стан «betwixt and between» (між і посередині), що характеризується розмиттям сталих структур [1, с. 95].

У контексті політичної лімології (за розробками ОНУ ім. Мечникова), вивчення кордонів та лімінальних зон дозволяє відмовитися від спрощеного центрופериферійного погляду на домінування. Наявність кордону і його вплив на переміщення людей та ідей змушують визнати суб'єктність пограниччя [3]. Це підтверджує тезу Г. Видри, що в таких зонах ідентичність «постійно переосмислюється через соціальну практику» [4, с. 189], а за сприятливих умов формує унікальну локальну ідентичність – «комунітас» [1, с. 128].

Низка аспектів стосовно античної історії ПП залишається нерозкритою. Відсутність прикладної моделі «пористої ідентичності» для ПП: Г. Видра обґрунтовує, що в умовах, коли соціальні відносини стають «пористими та непевними», виникає гостра потреба у «переозначенні колективної ідентичності» [4, с. 189]. Проте в історіографії античного ПП ця теза досі не була використана для пояснення феномену греко-варварського синтезу. Невирішеним залишається питання: як саме цей «постійний передоговор» ідентичності дозволяв полісам зберігати суб'єктність протягом століть.

Деконструкція імперського міфу про «terra nullius» (пусту землю): Хоча теорія «постійної лімінальності» [2, с. 51] вказує на тривалість транзитних станів, вона ще не була задіяна як інструмент спростування колоніальних міфів про Південь України. Дослідження присвячується заповненню цієї лакуни: доведенню того, що «невизначеність»

пограниччя була не ознакою слабкості чи відсутності цивілізації, а ознакою її надвисокої адаптивності та інтелектуальної наповненості.

Практичне значення дослідження полягає у розробці методології аналізу «сірих зон» та транзитних суспільств. Особливу увагу приділено постатям політичних лідерів регіону, які виступали головними стабілізаторами в умовах структурної невизначеності [5, с. 35].

Дослідження Північного Причорномор'я (ПП) як лімінального простору має безпосередній зв'язок із актуальними завданнями формування національної ідентичності України. Проблема полягає у спростуванні імперських міфів про «пусту землю» (*terra nullius*) Півдня України до моменту його колонізації у XVIII столітті. Натомість, застосування теорії Б. Томассена про «постійну лімінальність» (*permanent liminality*) дозволяє аргументувати, що на цих теренах існувала давня, динамічна цивілізація, яка функціонувала як відкрита система – Північне Причорномор'я не «чекало», поки воно стане повністю грецьким або повністю варварським. Воно завжди було «на порозі» – і це був його нормальний, стабільний стан і Ольвія, Тіра не були закриті високими мурами від місцевих жителів, постійно відбувалась взаємна інтеграція – релігійна, культурна, воєнна [2, с. 51].

Механізм перетворення конфлікту на «комунітас». Залишається нез'ясованим, як саме в умовах «спірних кордонів» (*contested borders*), про які пише Видра [4, с. 189], відбувався перехід від збройного протистояння до формування локальної солідарності (*communitas*). Дослідження фокусується на виявленні конкретних соціокультурних практик (торгівля, спільні культи), які робили цей передоговір реальним.

Брак лімологічного аналізу античних еліт як суб'єктів «кордонотворення». Незважаючи на значний масив археологічних даних, у сучасній історіографії спостерігається дефіцит досліджень, що базуються на засадах політичної лімології. Традиційно античні кордони Північного Причорномор'я розглядали як статичні оборонні лінії (лімеси), тоді як лімологічний підхід вимагає аналізу кордону як складного соціального процесу, що постійно відтворюється через дії еліт.

В проблемі дослідження Північного Причорномор'я як лімінального простору античного світу можна виділити чотири основні аспекти. Перший аспект – модель «пористої ідентичності» для ПП. У лімінальних зонах, до яких належало античне Північне Причорномор'я,

соціальні зв'язки стають «пористими та непевними» (porous and uncertain), що змушує спільноти постійно «переозначувати колективну ідентичність» [4, с. 189].

Аналіз археологічного контексту регіону (зокрема Тіри та Ольвії) свідчить, що ідентичність мешканців цих міст не була суто етнічною категорією. В умовах пограниччя «активне включення місцевих елементів у життя полісу було необхідною умовою його економічного та політичного виживання».

«Пористість» (porous relations) своїх кордонів для створення унікального типу соціальної структури, що дозволяло їм зберігати цивілізаційну суб'єктність у мінливому степовому оточенні.

Релігія, що об'єднує – культ Ахілла Понтарха (Владики Понту). Це центральний приклад «пограничного» божества. Ахілл трансформувався з грецького героя у грізного володаря моря, якому поклонялися і елліни, і місцеві мешканці. Він виступав медіатором між цивілізованим полюсом та невідомим морським простором [6]. Грецький герой стає «Владикою Понту», божеством, зрозумілим місцевим племенам. Коли скіф або меот приносив жертву Ахіллу, він не переставав бути варваром, але ставав частиною «понтійського» культурного простору. Це і є проникність меж ідентичності.

Геракл-Таргітай: для грека Геракл – втілення цивілізаційної сили, для скіфа – пращур-засновник. Спільне поклоняння Гераклу створювало «пори», крізь які варварська генеалогія змішувалася з грецькою міфологією. В результаті виникала гібридна ідентичність, де спільне минуле було важливішим за етнічне походження.

Другий аспект – деконструкція імперського міфу про «terra nullius» (пусту землю). Тривалий час в імперській та радянській історіографії Південь України подавався як «дикі поле» або terra nullius (нічия земля), яка нібито отримала цивілізацію лише з приходом імперій Нового часу. Проте застосування теорії Б. Томассена дозволяє повністю деконструювати цей міф. У своїй праці дослідник вводить поняття «постійної лімінальності» (permanent liminality), описуючи ситуації, коли стан «переходу» та «пограниччя» стає не тимчасовою кризою, а сталою формою існування суспільства [2, с. 51].

Античне Північне Причорномор'я протягом тисячоліття функціонувало саме у такому режимі «постійної лімінальності». Це не означало хаосу чи відсутності порядку. Навпаки, як стверджує Томассен, лімінальні зони є епіцентром Цивілізаційної насиченості: Замість «пустої землі» ми бачимо надзвичайно щільну мережу

взаємодій: грецькі поліси (Ольвія, Тіра, Херсонес), боспорські міста та сотні варварських поселень навколо них. Це була зона постійного інтелектуального та економічного обміну.

Третій аспект – механізм перетворення конфлікту на «комунітас». Одним із найскладніших завдань для античних громад Північного Причорномор'я було перетворення постійної загрози зі Степу на стабільну систему співіснування. Гаральд Видра зазначає, що лімінальний досвід дозволяє спільнотам «перетворювати насильство та конфлікт на репрезентації колективного самоперевершення», що є ключовим для уникнення громадянських воєн та соціального колапсу [4, с. 189].

У цьому контексті конфлікт на межі світів ставав не кінцем цивілізації, а початком формування «комунітас» (communitas) – терміну, який ввів Віктор Тернер для опису особливого стану солідарності, що виникає між людьми в лімінальні періоди [1, с. 128].

Торгові емпорії як зони договору: замість фронтального зіткнення грецькі поліси та варварські племена створювали «нейтральні зони» (ринки, порти). На цих територіях «спірні кордони» (contested borders), про які пише Видра [4, с. 189], ставали місцями інтенсивного обміну, де ворожість замінювалася економічним прагматизмом. Це і був механізм перетворення конфлікту на соціокультурний договір.

Четвертий аспект – античні еліти як суб'єкти структурування пограниччя. У моменти системних криз, коли традиційні соціальні структури втрачають стабільність, виникає потреба в лідерах, здатних орієнтуватися в умовах правової та культурної невизначеності. Найяскравішим прикладом такої стратегії є династія Спартоکیدів у Боспорському царстві.

Соціально-політична лімінальність влади Спартоکیدів проявлялася у поєднанні різних моделей управління в межах Боспорське царство. Правителі династії одночасно виступали як архонти грецьких полісів і як царі (вожді) підвладних племен (царь Левкон), що було зумовлено процесом розширення держави та включення до її складу негрецького населення [5, с. 25-26]. Такий політичний дуалізм дозволяв інтегрувати різні правові та соціальні системи, формуючи гнучку модель влади в умовах пограниччя. У титулатурі Левкона царя перераховані синди, маїти, торети, дандарії, псесси. Серед них особливе місце належало синдам через їхні, переважно, дружні відносини з греками, які заснували на прибережній частині їхньої території свої міста, та заняття землеробством.

Економічна діяльність Боспору також мала лімінальний характер. Як зазначають дослідники, боспорські міста виступали важливими центрами транзитної торгівлі, через які здійснювався обмін між грецьким світом і варварським населенням: до останнього надходили імпорتنі товари (вино, оливкова олія), тоді як місцева продукція включалася до ширших економічних зв'язків [5, с. 24-27]. Водночас Афіни були одним із ключових партнерів Боспору, що підкреслює його роль як економічного посередника між різними цивілізаційними просторами.

Висновки. 1. Перегляд моделі Поліса. Античне Північне Причорномор'я – це не периферія грецького світу, а самодостатня динамічна система. Концепція «пористої ідентичності» доводить, що виживання полісів (Тіри, Ольвії) залежало не від ізоляції, а від здатності до інтеграції місцевих елементів.

2. Деконструкція імперського нарративу. Застосування теорії «постійної лімінальності» Б. Томассена спростовує міф про *terra nullius* (пусту землю). Південь України постає як зона високої «цивілізаційної насиченості» задовго до імперських проектів Нового часу.

3. Специфіка еліт. Влада Спартоکیدів на Боспорі є прикладом «лімінального управління». Здатність еліт поєднувати ролі грецьких магистратів та варварських царів забезпечила тисячолітню стабільність регіону через гнучкий політичний дуалізм.

4. Практичне застосування в освіті. Формування ідентичності: на прикладі «пористої ідентичності» античності можна пояснювати учням складність і багатшаровість сучасної української ідентичності. Це виховує толерантність та розуміння інклюзивності суспільства.

Проектна діяльність. Створення цифрових уроків, на тему «Ахілл – бог двох світів» або «Економіка договору: як торгівля перемагає війну».

Боротьба з дезінформацією. Тези про спростування міфу *terra nullius* є надзвичайно актуальними для контрпропаганди та розуміння історичної суб'єктності українських територій.

Список використаних джерел

1. Turner V. The Ritual Process: Structure and Anti-Structure. Chicago : Aldine, 1969, 296 p.

2. Thomassen B. Thinking with Liminality. Breaking Boundaries: Variety of Liminality / eds. A. Horvath, B. Thomassen, H. Wydra. New York : Berghahn Books, 2015. P. 39-58.

3. Коч С. В. Політична лімологія : методичні вказівки. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2023. 48 с.
4. Wydra H. Liminality and Democracy. Breaking Boundaries: Variety of Liminality / eds. A. Horvath, B. Thomassen, H. Wydra. New York : Berghahn Books, 2015. P. 183-204.
5. Зубарь В. М., Русяєва А. С. На берегах Боспора Киммерийського. Київ : Стилос, 2004. 240 с.
6. Русяєва А. С. Релігія и культуы античної Ольвіи. Київ: Наукова думка, 1992. 256 с.

*Yevheniia Buriak,
Olena Sekerska*

THE NORTHERN BLACK SEA REGION AS A LIMINAL SPACE OF THE ANCIENT WORLD

Abstract: *The article is devoted to the analysis of the Northern Black Sea region as a liminal space of the ancient world, within which the interaction between Greek colonists and local communities is reflected in religious practices and sacred landscapes reconstructed on the basis of archaeological and epigraphic data.*

Keywords: *Northern Black Sea region (NBSR), liminality, ancient polis, cultural hybridization, religious practices, sacred landscape.*

Електронне наукове видання

Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень: збірка наукових праць / за ред. О. П. Секерської. Одеса, 2026. 274 с.

Збірка наукових праць присвячена важливим проблемам історичної науки, які стосуються сучасних трендів досліджень історії та археології України. До неї увійшли дослідницькі нароби молодих вчених, аспірантів та здобувачів освіти першого – другого рівнів, які були оприлюднені на II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історія та археологія України: сучасні тренди досліджень» 29 квітня 2026 року у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Видання розраховане на дослідників-істориків, викладачів, здобувачів освіти і усіх, хто цікавиться історією та культурою України.

Матеріали подано в авторській редакції

Макетування: Родіяд Д. О.

Дизайн обкладинки: Засоба К. І.

Одеса 2026